

Dam dör i Venedig

HANDLINGEN i Thomas Manns senaste bok — miniatyrromanen *Die Betrogene* (S. Fischer Verlag, 8:50 DM) — tilldrar sig i Rhenstaden Düsseldorf i mitten av 1920-talet; det finns här ingenting av yttre kris och efterkrigsstämning, tvärtom är miljön borgerlig-idyllisk, med gemyntliga vinkvällar, välstånd, parker och gamla slottsborgar. Huvudpersonen är rhenländskan Rosalie von Tümmeler, änka efter en i världskriget dödad officer. Rosalie är vid femtio års ålder en lycklig, vacker och behagfull kvinna, pratsam och livlig, ärbart road av skvallar och fester. Hon tycks företräda det sunda, triviala "liv" som Thomas Mann förhärligat och förföljt sedan ett halvt århundrade. Men det finns hos henne något "betänkligt" som pekar mot högre skönhet och tragedi: en alltför intensiv känsla för

Författaren till "*Die Betrogene*".

naturen och årstiderna, ett nästan abnormt luktsinne, en passion för rosor. Hennes trettiåriga dotter och förtrogna, Anna, står genom sin hållta utanför livet och kärleken — efter en kort förälskelse, som hon betvingat — och hon tröstar sig nu med stolthet och abstrakt konst. Sonen, som snart skall ta studenten, är en ren figur, korrekt och sympatisk, utan självständig insats i spelet.

En ung amerikan, som deltagit i kriget och dröjt sig kvar i det beundrade Europa som språk-

rare, väcker Rosalies till glädje över blommor, dofter och muntert glam förtunnade sinnlighet. Hos Ken Keaton finns det ingenting betydande, ingenting särpräglat; han är i sin vänlighet och tanklöshet, men också i sin kärlek, sin genom den egna begränsningen hopplösa kärlek till Europa det genomsnittliga Amerika på halvt omedveten jakt efter traditioner, innehåll, individualitet. Han är också en släkting till många Mannska gestalter, från Hans Hansen till Klöterjahn — "das Läben", som det hette i *Simplicissimus*, "livet i sin förföriska banalitet" enligt Thomas Manns senare uttrycksätt. Medan Rosalie och Anna talar utsökt som tyska romantiker, kan Ken uttrycka sig blott i korta och tomma fraser eller sakliga redogörelser. Men Rosalie älskar hans manlighet, hans kropp; då han tar av sig i skjortärmarna ryser hon av vällust.

Med kärleken kommer undret. Rosalie är i klimakteriet, men hennes kropp föryngras under lidelsen, då hon får tillbaka sin menstruation känner hon sig benäddad och värdig den unge älskade; balansen mellan kropp och själ är återställd. På en utfärd

gör hon den smickrade Ken sin kärleksförklaring, och inom några timmar skall de mötas ensamma på hans rum. Men Rosalie blir sjuk. Vad hon trots vara vårens återkomst är dödens förbud; blödningsarna beror på kräfta, kanske i sin tur en följd av kärleken. Hon dör "bedragen". "Men", säger hon, "vad skulle varen vara utan döden? Döden är ju dock ett stort medel i livets tjänst, och då den för mig tog gestalten av uppståndelse och kärlekslycka var det inte bedrägeri, utan godhet och nåd."

Mycket av Thomas Manns dialektik — det vore för grovt att tala om åskådning — skyntar i denna berättelse. Livet, det av konsten obesmittade eller blott lätt berörda livet, får höghet, upphöjes till konst då kärleken-febern-döden lockar fram de förborgade blommorna eller gifterna. Den sinnrika leken med de många begreppsparen, en dans som Thomas Mann ständigt lyckas berika med nya turer, ger även denna bok en förtrollning som ingen annan än Mann kan skapa. Men viljan att på en gång ge illusion och bevara distans, de många

Författaren till "*Döden i Venedig*".

lagren av sentimentalitet, lidelse, cynism och ironi framträder i "*Die Betrogene*" kanske än starkare än vanligt; Thomas Mann tycks anstränga sig att markera en medvetenhet som ingen betvivlar och glider ibland över gränsen till det förkonstlade och onödigt invecklade. Samtalens stilisering blir särskilt påfallande då den främsta konversationsören är en kvinna av oskuldfullt och ointellektuellt behag, och i fråga om några av dessa samtal — såsom då modern bekänner sin kärlek för dottern — vågar man fråga sig om Thomas Mann anslagit en falsk ton eller om han verkligen avsett en så genomskinligt grov ironi. Är det brist på förståelse för kvinnor, varför inte förakt för kvinnor, som gör Rosalie så underlägsen sin manliga motsvarighet, Gustav von Aschenbach i "*Döden i Venedig*"?

Kung, regering och riksdag vid demokratins genombrott

Vill man fixera den parlamentariska demokratins genomförande i Sverige till en kort tidsperiod och några få bestämda händelser, är det naturligt att stanna vid åren 1917—1918. År 1917 segrade vänstern — liberalerna och socialdemokraterna — vid valet, och följden av detta och av de båda partiernas fasta sammanhållning blev den Edénska koalitionsregeringens bildande; denna regerings tillkomst uppfattades som ett godtagande av parlamentarismen från monarkens sida och kom faktiskt att markera ett systemskifte såtillvida som efter denna tid valet och riksdagens ställningstagande varit avgörande för ministärvalningarna. År 1918, under intrycket av ententens seger och revolutionerna i Mellanuropa, blev demokratin fullständig genom den 40-gradiga skalans avskaffande och vänsterns härav följande majoritetsställning även i första kammaren.

Hur det i detalj gick till, hur spelet gestaltade sig mellan kung, regering och riksdagspartier har med stöd av memoarer och dagboksanteckningar tidigare belysts, framför allt i professor Brusewitz "Kungamaktt, herremakt, folkmaktt" och docent Gerdners avhandling om "Det svenska regeringsproblemet 1917—1920". Kompletteringar av stort värde har nu givits i Erik Palmstiernas dagböcker från åren 1917—1919, då Palmstierna hörde till det socialdemokratiska partiets ledande män och som sjöminister i ministären Edén dag för dag följde händelseförloppet. Källvärdet av dessa anteckningar kan diskuteras — de naiva och impulsiva draget i Palmstiernas karaktär gjorde honom till en högst uppfriskande, men säkerligen inte alltid tillförlitlig rapportör. Att hans skildringar i väsentliga punkter är riktiga bestyrkes dock av den nära överensstämmelsen mellan hans och andra samtidas uppgifter.

Förhandlingarna om ny regering på hösten 1917 är betydande för det oklara förhållandet mellan de skilda statsorganen. I stort sett kunde kungen

och högern betraktas som allierade, och det var naturligt för monarken att sköta regeringsbildningarna under samråd med högern och i dess intresse. "Kungen talar icke med ledarna för majoritetspartierna!" skrev Palmstierna vid ministären Swartz tillkomst på våren 1917. "Han finner det vara den naturligaste sak i världen att regeringsmakten är högerns fideikommiss." Men även för kungen stod det på hösten samma år klart att ett regeringskifte var oundvikligt. Han sökte emellertid i det längsta undgå en ren vänsterregering. Ett försök gjordes att få till stånd ett slags samlingsministär under landshövding Widén; detta försök misslyckades genom att inga representativa högermän kunde vinnas för den författningsreform som var vänsterns oavvisliga fordran. En ren vänsterminister blev därför ofrånkomlig. Vid dess bildande hävdade Edén, såsom redan Brusewitz meddelat, "att kungen under vår tid borde hålla sig till oss såsom rådgivare och ej till några andra"; Edén ville från början försäkra sig mot att monarken, såsom under Staaffs tid, systematiskt rådgjorde med högern bakom den sittande regeringens rygg, och detta krav blev i princip bifallet. Efter allt att döma höll kungen sitt löfte; hans förhållande till ministären Edén blev alltmåra förtroendefullt och alltså ett helt annat än till ministären Staaff.

Mera förvånande än kungens ovilja mot en vänsterregering är vänsterns tveksamhet inför utnyttjandet av valsegern. Både bland liberaler och socialdemokrater fanns många som var benägna att godta en ministär Widén; till dem hörde Branting, vars huvudskäl enligt Palmstierna skulle ha varit att han i en sådan regering kunde få en konsultplats, medan han i en ren vänsterregering måste bli departementschef, en tanke som ingav honom en nästan sjuklig ängslan. Det för partier som principiellt höll på parlamentarismen naturliga kravet att utan vidare få bilda regering efter en valseger ted-

de sig alltså ännu inte självfallet — delvis visserligen därför att man räknade med att en ministär Widén skulle göra högern mera medgörlig i författningsfrågan.

"Regeringskiftet efter vänsterns valseger 1917 visade sig vara ett systemskifte som definitivt befäste det parlamentariska styrelsesättet i vårt land", skriver Brusewitz. "Den nya ministärens ställning gentemot kungamakten var... både fri och stark", heter det hos Gerdner. Detta är naturligtvis i det väsentliga riktigt. Men vid läsningen av Palmstiernas anteckningar frapperas man av att kungen fortfarande spelade en viktig roll vid rådslag och beslut och att han i några fall vidtog åtgärder av politisk natur utan ministärens hörande. Särskilt i Alandsfrågan gjorde kungen personliga insatser, bland annat genom ett telegram till kejsar Vilhelm, vilket först efter avsändandet "anmälades" i statsrådet; den politiskt viktiga inbjudan till den finske riksföreståndaren Mannerheim 1919 var ett kungligt initiativ och utfärdades efter samråd endast med stats- och utrikesministrarna. Intrycket av dagboksanteckningarna är en ständig kommunikation mellan statsöverhuvud och ministrar, varvid kungens inflytande särskilt i utrikesfrågor hela tiden gjorde sig gällande.

På ett egenartat sätt kom dessa relationer att bli av betydelse vid framläggandet av förslaget till författningsreform på hösten 1918. Vad vänstern närmast ville var en utvidgning av rösträtten till andra kammaren och, framför allt, slopande av den 40-gradiga skalans. Inom socialdemokratin fanns emellertid grupper som under inflytande av revolutionerna i öster och söder ville gå längre, eventuellt på våldsam eller i varje fall utomparlamentarisk väg, och införa republik samt konstituera en nationalförsamling för utformande av en ny författning; denna riktning växte och blev mera aktiv, då högern visade ovilja att gå med på en moderat författningsreform. Kungen var ytterligt rädd för republikkravet, vänsterns regeringsmedlemmar ville främst ha en författningsreform i laglig ordning, alltså med högerns stöd. I denna situation kom det alltså att ligga i monarkens intresse att såsom språkrör för vänstern förmå förstakammarhögern att ge vika. Ett slags tyst bytesaffär etablerades: kungen behövde inte vara rädd för republik om han lyckades betvinga högern i författningsfrågan.

Ett annat exempel på Palmstiernas

Man kan också spekulera över i vad mån boken vill uttrycka en politisk tendens. Att den är största allmänhet är proeuropeisk och antiamerikansk, därom finns väl intet tvivel; Ken Keaton är en karikatyr, ehuru så litet utformad, så litet levande att han inte ens irriterar. Är själva händelseförloppet likaså tänkt som ett slags tredjepunktsförkunsel, dör Europa vid förbindelsen med det "starka och dumma" Amerika, är Rosalie Tyskland och Anna Frankrike? Kanske är det inte alls så, kanske har Thomas Mann ibland i förbigående lekt med sådana tydningar. Vad han menar i romanerna är det dess bättre inte möjligt att förklara, ty här spelar han med an tydningar och excellerar i dunkel; då han i sina politiska skrifter talar någorlunda rent ut upplöser sig det anade djupsinnet alltför ofta i något ordinärt eller tvivelaktigt.

HERBERT TINGSTEN

Kartum